

Ezer munkás a szabad idejéről.

I.

A munkaidő megrövidítése és egy haladottabb szociális gondolkozás terjedése Magyarországon is időszerűvé tette a munkásság »szabad«, azaz foglalkozás-szerű munkáján kívül eltöltött idejével kapcsolatos kérdéseket. Az elmúlt évek szociálpolitikai törekvéseiben világszerte fontos szerepet játszik ez a kérdés; számos, civilizációnk fejlődését döntően befolyásoló kulturális és szociális problémát, valamint gyakorlati megoldási kísérletet vetett fel. Ezeket a kérdéseket ma nálunk is fel kell tenni. A munkásság szabad idejének »hasznosítása« iránt nálunk is általános érdeklődés mutatkozik, megoldása a szociálpolitikai kormányzatot is foglalkoztatja.

A szabadidő-kérdés helyes megoldásánál elsősorban fontos azonban annak ismerete, hogy milyen elképzelései és kívánságai vannak magának a munkásnak munkán kívül eltöltött idejével kapcsolatban. A szabadidő társadalmi úton való hasznosítása csak mutató apparátus marad, ha nem épít annak a társadalmi rétegnek lelkiségére és *valóságos* törekvéseire, melynek spontán és tevékeny közreműködése nélkül zátonyra fut.

A következőkben kísérletet teszünk arra, hogy a kérdést erről az oldalról világítsuk meg. Ezertizenkét textilgyári munkástól kértünk feleletet arra a kérdésre, mivel foglalkozik legszívesebben szabad idejében? A szabadidő kérdése két, egymástól élesen elkülönülő problémát vet fel. Egyik a napi, illetve heti munkaidő megrövidítése folytán a munkás rendelkezésére álló szabad idő. Erre vonatkozik kérdésünk. A másik az új jogszabályok értelmében kötelezően nyújtott, több napos összefüggő szabad idő, a fizetéses szabadság felhasználása. Ezirányban tehát külön kell puhatolódznunk.

Adataink rendezéséből és értelmezéséből fogunk levonni következtetéseket arra a társadalomlélektani környezetre, amelyben a magyar szabadidőmozgalom szükségszerűen elhelyezkedik majd. Adataink mennyisége — ezzel tisztában vagyunk — távolról sem elegendő ahhoz, hogy teljesség igényével jelentkező képet nyújthasson, de elég ahhoz, hogy reprezentatív képnek figyelembe vétessék, mert több mint ezer munkás nyilatkozatát tartalmazza.

Adataink reprezentatív értékét két körülmény növeli. Egyik az, hogy az adatszolgáltató 1012 munkás fele-fele részben egy budapestkörnyéki, illetve szegedi üzemben dolgozik. Ezáltal mód nyílik arra, hogy az eltérő szociális környezet befolyásaira nézve bizonyos következtetéseket vonhassunk le. Másik előny az adatszolgáltatás lelki feltételeinek kedvező volta. Erre törekedtünk akkor, mikor kevés kérdést adtunk fel, úgyhogy azokra a válaszok spontán és egyszerű lehessenek. A megkérdezett munkásokkal szemben kérdezőként olyan személy állt, akivel, mint velük évek óta foglalkozó és életük legapróbb részleteivel is ismerős gyár-

gondozónóvel, fenntartás nélkül közölhették gondolataikat. A válaszokban valóban meglepő őszinteség nyilatkozik meg.

Megjegyezzük még, hogy a szubjektív tényekre (vélemények, kívánságok stb.) vonatkozó statisztikákkal szemben — rendszerint joggal — fennálló aggodalmak jelen esetben indokolatlanok. Itt ugyanis olyan kívánság után érdeklődtünk, mely a megkérdezettek lelkületében állandósult és azokról az illetők a megkérdezés időpontjában úgy adtak számot, mint valami kialakult objektív tényről.

Vizsgáljuk hát a kérdésünkre adott feleleteket. Feleletet adott 1012 személy közül 962, azaz a megkérdezettek 5%-a nem válaszolt. A választ adók legnagyobb, majdnem háromnegyedrésze nő, ami a textiliparban uralkodó viszonyoknak megfelel. A két üzem adatszolgáltatásáról a következő áttekintést nyerjük:

		Szeged	Pestkornyeék	Összesen
Férfi	válaszolt	126	94	220
	nem válaszolt	11	5	16
	együtt	137	99	236
Nő	válaszolt	390	352	742
	nem válaszolt	13	21	34
	együtt	403	373	776
Mindössze	válaszolt	516	446	962
	nem válaszolt	24	26	50
	együtt	540	472	1012

Célszerűnek látszik, ha a vizsgálatot nemek szerint való elkülönítéssel kezdjük. A feleletek között 44 fajtát különböztettünk meg, miután az egészen árnyalat-szerű különbségeket elhanyagoltuk.

A kívánságok négy nagy csoportját különböztettük meg: 1. művelődés, 2! sport, 3. család és otthon, 4. kikapcsolódás. Az első két csoportot lélektanilag az jellemzi, hogy az egyén aktivitásának egy, a megszokott munkától eltérő, de maga választotta területen való kielését jelentik. A harmadik csoportnál, a családi étellel kapcsolatos időtöltésnél is szerephez jut az aktivitás, de az egyén választásától független, előre megadott keretben. »Kikapcsolódás« néven a pihenéssel és szórakozással összefüggő válaszokat foglaltuk össze. Ez időtöltés fő jellemzője a passzivitás, még ha látszólag aktív formában is jelentkezik.

I. Íme a *férfiakról* kapott feleletek áttekintése:

Kívánságok :	Szegeden 126 felelet		Pestkornyeéken 94 felelet		Együtt 220 felelet	
	közül az egyes kívánságokra eső feleletek					
	száma	%-ban	száma	%-ban	száma	%-ban
Művelődés	42	33	40	43	82	37
Sport.....	27	21	29	31	56	25
Család, otthon	36	29	14	15	50	23
Kikapcsolódás	32	25	32	34	64	30

A férfiak által adott válaszokban legkiemelkedőbb kívánság a *művelődés*. Művelődésre irányuló kívánságot fejezett ki a szegedi férfiak kerek egyharmada, a pestkornyeékiek 43%-a. A művelődés módjára nézve különbségek mutatkoznak a vidéki és pestkornyeéki válaszokban. Vidéken a művelődési kívánságok egyedül az olvasásra, vagy önképzésre összpontosulnak (42 eset közül 29-ben). Pestkornyeéki városunkban ellenben a művelődni kívánó munkás érdeklődése az olvasással együtt a szabad idő másféle felhasználási módjára is inkább kiterjed, így 40 idevágó felelet közül 11-ben, az egynegyed résznél a sport iránti érdeklődéssel együtt jelentkezik. A pusztán olvasás aránylag háttérbe szorul és három esetben — Szegeden egyben sem — már a szellemi szórakozás magasabb formájával, a rádióamatőr-séggel is találkozunk. Az egyoldalú érdeklődés helyébe tehát a többirányú lép. Az olva-

sók csoportján belül jelenlegi anyagunkból csak közvetve alkothatunk képet arról, hogy milyen irányú érdeklődést mutat az olvasás. Legtöbben egyszerűen annyit válaszoltak, hogy »olvasok«, »olvasással«, »jó könyvek olvasásával« stb. Számosan vannak azonban olyanok is, akik megmondták közelebről: »szak-könyvek olvasásával«, »továbbképzéssel« töltik legszívesebben szabad idejüket. Már maga a válaszolásnak ez a módja nagyjában világosan elkülöníti a határozott érdeklődésű munkásokat azoktól, akiknek olvasásában határozott érdeklődés nem alakult ki.

Határozott irányú érdeklődést csak a szakmunkások mutatnak, de ezek között is két csoportot figyelhetünk meg. Az egyik azoké, akik szakmai képzettségüket kenyérkereső munkájukban érvényesíthetik. Ezek olvasmányaikat »szak-könyvekben«, »szakmai továbbképzésben« jelölik meg. A másik csoport azoké, akik szak-képzettségüknek nem megfelelő munkahelyen vannak. Ezeknél az érdeklődést bizonyos kompenzálás! törekvés jellemzi. A volt lakatos rézdomborművek és iparművészeti munkák, a malomszerelő repülőgépmoделlek készítésével bíbelődik. A »kielégületlenek« másik csoportja zenébe, rajzolásba menti át magasabbigényű tudatát.

A művelődni vágyók csoportján másik jellemző különbséget is megfigyelhetünk az idetartozó férfiak családi állapota szerint. Szegeden a művelődők csoportjának kétharmad része házas ember, csak egyharmada legény. Pestkörnyéken a művelődők erős fele részét (60%-át) alkotják az ifjűmunkások.

A férfiaknál megnyilatkozó másik fontos kívánság a *sport*. Sporton munkásaink elsősorban a futballt értik, ez számukra *a sport*. Az összes feleletek egynegyed része nevezte meg a sportot, mint a szabad idő felhasználásának kedvelt módját. Pestkörnyéken azonban lényegesen magasabb arányban fordul elő. Itt a válaszok 31%-a, Szegeden csak 21%-a szól a sport javára. Itt is elvégezve a családi állapoton alapuló csoportosítást, éppen az ellenkező képet kapjuk, mint a művelődni kívánóknál. Szegeden a sportkedvelő munkások négy kivételével mind legényemberek, a házasemberek alig mutatnak érdeklődést a sport iránt. Pestkörnyéken viszont a sportolók között már fele részben házasemberekkel találkozunk.

A *kikapcsolódásnak* nevezett csoportot vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az Összesek 30%-a tartozik ebbe a csoportba, míg azonban Szegeden csak 25%, addig Pestkörnyéken már 34%. A szabadidő-aspirációk így mutatkozó különbsége erősebben domborodik ki akkor, ha magán a csoporton belül elemezzük az adatokat. »Szórakozáson« a munkás mozit, táncot ért. Pihenésen az egyszerű semmittevést. Bármennyire is egy csoportba foglalhatók ezek a »kikapcsolódás« fentemlített értelmében, mint a szellemi tevékenységtől és a sporttól egyformán eltérő jellegű időtöltések, »szórakozás« és »pihenés« között éles különbséget jelent az, hogy mindegyik *más társadalmi csoport keretében megy végbe*. A pihenés a családhoz, tehát egy stabil környezethez és organikusabb közösséghez fűződő időtöltés, a szórakozás ezzel szemben, főleg ipari társadalomban, a családon kívül álló alkalmi csoportokban játszódik le. E szempontból vizsgálva a »kikapcsolódás« csoportját, a következőket figyelhetjük meg:

Szegeden az e csoportba eső 32 felelet közül 18 »pihenéssel« válaszolt első kérdésünkre. Pestkörnyéki városunkban ugyancsak 32 felelet közül 21 esik a »szórakozás«-ra. Szegeden a nő munkások $\frac{1}{7}$ -ed része kíván »szórakozni«, Pestkörnyéken majdnem $\frac{1}{3}$ -ad része. Nőtlen munkások/közül itt $\frac{1}{7}$ -ed rész, Szegeden $\frac{1}{21}$ -ed rész.

A szegedi munkásnak nagyobbfoku családi kötöttsége még feltűnőbb, ha a feleletek utolsó csoportját vesszük tekintetbe. Ebbe a csoportba azok tartoznak, akik egyenesen a család körében eltöltött szabad időről beszélnek. Válaszaink jegyzékében ezek a »család«, »házi munka«, »kertészkedés« feleletek és ezek párosításai. Itt a nőtlen munkások természetesen figyelembe alig jöhetnek. A házas munkásoknál azonban szembeszökő a különbség. Szegeden a férfiak több mint $\frac{2}{3}$ -a, a házasoknak 40%-a esik ebbe a kategóriába, házi munkát végez, kertészkedik és a családjá körében tölti idejét. Pestkörnyéken 14 személy, az összesnek 15%-a tartozik ide, a házasoknak 18%-a. Az arányokban mutatkozó e különbség

még feltűnőbb, ha tekintetbe vesszük, hogy a házasság aránya az összes férfiak számához mindkét helyen kb. egyforma: Szegezen 66%, a másik helyen 62%.

2. A munkásnak feleleteiről az alábbi áttekintés nyújt képet.

Kívánságok :	Szegezen 390 felelet		Pestkörnyéken 352 felelet		Együtt 742 felelet	
	közül az egyes kívánságokra eső feleletek					
	száma	%-ban	száma	%-ban	száma	%-ban
Művelődés :						
olvasás	81	21	78	22	159	21
kézimunka	132	34	121	34	253	34
Család, otthon	199	51	122	35	321	43
Kikapcsolódás :						
szórakozás	25	6	37	10	62	8
pihenés	35	9	59	17	94	13

A munkásnők feleleteiben a *szellemi irányú érdeklődés* sokkal alacsonyabb mértékben jelentkezik, mint a férfiaknál. Az egész tömeget, valamint külön a szegedieket és külön a pestkörnyékieket vizsgálva, $\frac{1}{5}$ -e körül mozog az aránya azoknak, akik az olvasást, vagy a szellemi szórakozás más módját jelölték meg, mint szabad idejük kedvelt eltöltési módját. Itt a férfiaknál Pestkörnyék javára mutatkozó különbség egyáltalán nem figyelhető meg. Másik, a férfiakkal szemben tehető megfigyelés, hogy a csupán olvasásra irányuló óhajok aránya sokkal alacsonyabb. Szegezen a férfiak 15%-os arányával szemben a nők 7%-os, Pestkörnyéken a férfiak 11%-os arányával szemben a nők nem egész 6%-os arányát látjuk. E jelenség másik oldala az, hogy a művelődni vágyó nők közül sokkal többen osztják meg érdeklődésüket más és jellegzetesen női elfoglaltsággal, mint a férfiak. Az olvasás tehát a nőknél járulékosabb jellegű igény, mint a férfiaknál, így azok száma, akik az olvasást vagy kézimunkázással (60), vagy házi munkával (9) kombinálják, együtt sokkal nagyobb, mint a csak olvasók száma. A férfiaknál egészen más képet látunk. A Pestkörnyék és a vidék munkásnőjének érdeklődése ebből a szempontból alig tér el egymástól.

A nők szellemi érdeklődésére jellemző, hogy egyetlen célja a szórakozás, vagyis még kevésbé függ össze a mindennapi munkával, mint a férfiaknál. Jellemző erre a jelenségre az is, hogy az olvasni vágyó nők csoportjának közel $\frac{2}{3}$ része leányok közül kerül ki. Hasonlóan igen nagy többségben vannak hajadonok az »olvasás«-nak a kézimunkával és más női munkával való kombinációiban is.

Az olvasás más kívánsággal való kombinációjának magas aránya figyelmeztet bennünket arra, hogy a nők kultúrigénye csak látszólag fejlettebb, mint a férfiaké. Míg ugyanis az olvasás igénye sokkal alárendelt jelentőségű, addig a kultúr-igény egy speciális női formában való megnyilatkozása, a *kézimunkázás*, kiemelkedő helyet foglal el a szabadidőre vonatkozó kívánságok között. Az összes női válaszok 18%-ában csak kézimunkázás szerepel. Az arány némileg magasabb Pestkörnyéken (19%), mint Szegezen (15%). Még magasabb, egyharmad, ez az arány akkor, ha számbavesszük az összes olyan feleletet, melyekben a »kézimunka« más kívánságokkal együtt is szerepel. Ilyképpen Szegezen és Pestkörnyéken egyenlő 34%-os arány mutatkozik. A kézimunkázást nyugodtan foglalhatjuk ehelyütt a művelődéssel egy megítélés alá, mert ugyanúgy, mint az olvasás, ez is eszköz arra, hogy általuk megvalósítható esztétikai formában kis kultúrát lopjanak környezetükbe, lakásukba, életükbe. Lélektanilag nagy jelentősége, hogy az alkotókedv és a személyiség aktív hajlamai itt megnyilatkozhatnak, miképpen a férfiaknál a szaktudás fejlesztésében. Nagyjelentőségű módja a szabad idő eltöltésének azért is, mert a nők szinte kivétel nélkül, betanult, egyhangú munkát végeznek, a munka minden öröme és az alkotó ösztönök minden kielégülése nélkül. Ez a kielégítet-

lenség úgy menekül a kézimunkázásba, mint a férfiaknál az olvasásba. Plasztikusan fejezi ki ezt a helyzetet az a körülmény is, hogy az idetartozó nők egyharmada 20 éven aluli, több mint fele 26 éven aluli és szinte mind 40 éven aluli vagyis aktív korban lévő.

A női feleletek közül a legnagyobb csoport a *családi körrel* és az otthonnal kapcsolatos. Ide soroltuk a »házi munkával«, »családommal« feleleteket és ezek egymással, vagy más válaszokkal való párosításait. 742 női válasz közül 324,, azaz 43% tartozik ebbe a csoportba. Szegeden az arány ennél jelentősen magasabb, 51%, Pestkörnyéken sokkal alacsonyabb, 35%. Ennél az adatnál mérlegelni kell azt is, hogy milyen arányban vannak az egyes üzemek női munkásai között asszonyok, illetve hajadonok? Szegeden a feleletet adó nők 58%-a, Pestkörnyéken 64 %-a asszony, aki számára tehát a családi környezettel kapcsolatos szabadidő-eltöltés szóbajöhetne. Mégis az a jelenség mutatkozik, hogy az utóbbi helyen a női feleletek sokkal kisebb része szól ez elfoglaltság javára, mint Szegeden. Még éle- sebb megvilágításba kerül ez a tény, ha az adatokat tovább bontjuk fel. Vegyük elő a »háztartás« feleleteket. Munkásnőknél, de főleg feleségeknél a háztartási munka abszolút feleszer, a család megélhetése és a családi élet nyugalma függ tőle. A munkásfeleség legtöbbször igazában akkor lát hozzá a munkához, amikor az üzemből hazatér, a szabadidőre vonatkozó ezirányú kívánságok sok esetben csak reflexei ennek a szükségszerűségnek. Ott azonban, ahol ennek az objektív tényezőnek egyformán kellene hatnia, a pestkörnyéki munkásnőnél ez alól való emancipálódás törekvése mutatkozik meg. Még az asszonyoknál azonos arány mutatkozik mindkét helyen, az asszonyok válaszainak 35 %-a esik a »háztartás«-ra. Ahol azonban az emancipálódás könnyebb, vagyis a leányoknál, Szegeden 33 %, Pestkörnyéken 17% az arány. Vegyük továbbá a »családommal« hangzatú vála- szokat. Az asszonyok kisebb aránya és a gyermekek kisebb száma mellett Szegeden ezt a választ kapjuk az esetek 31 %-ában, Pestkörnyéken pedig az asszonyok nagyobb aránya és a gyermekek nagyobb száma ellenére az esetek 17%-ában. Előbb a munkásnő, most pedig a munkásanya különbözősége mutatkozik a két helyen.

Érdekes Jelenség figyelhető meg ezenfelül a munkásasszonyoknak a családjuk- kal szemben tanúsított beállítottságában. A feleletek közvetlen megfigyelése alap- ján ugyanis azt tapasztaltuk, hogy a *fiatalabb* nemzedékhez tartozó munkásanyá- kat kevesebb gyermekük mellett nagyobb hivatástudat tölti el. Nagyobb gonddal nevelik gyermekeiket, velük szívesebben foglalkoznak. Szabadidejüknek szinte kizárólagos értelmét ebben látják. Míg az idősebb »proletár« asszonyok a gyer- meket sokszor terhes szükségszerűségnek tekintették, a fiatal anyák szemében öletprogram, az élet értelmének központja. Erejükön felül gondozzák és nevelik őket, sokszor szinte hivalkodásszerűen, görcsösen igyekeznek maguk és társadalmi sorsuk és rétegük fölé emelni. Ez az attitűdkülönbség jellemzően mutatkozik a válaszolás módjában is. Ezekről az asszonyoktól nem a szokásos »családommal«, »háztartással« feleleteket kaptuk, hanem ilyeneket: »kisfiámmal«, »kisleányom- mal«, »gyermekem nevelésével«.

A leányok emellett természetesen szórakozni is vágnak. Szegeden azonban úgylátszik ez a kívánság még kevésbé radikális. Itt a több leány közül csak »szó- rakozni« négyen szeretnének, de »háztartással« együtt »szórakozást« hatan. Pest- környéken az utóbbi választ egyáltalán nem kaptuk, de »szórakozást« kilencet.

Az az eltolódás, melyet már eddig is láttunk a két helyen mutatkozó női aspirációk között, még hangsúlyozottabb a *kikapcsolódást* jelentő időtöltéseknél. Ide sorozzuk most is a »pihenés«, »szórakozás«, »pihenés és szórakozás« hangzatú feleleteket. Az összes női feleletek 21 %-a tartozik e csoportba. Szegeden azonban csak 15%, míg Pestkörnyéken 28%. A különbség abból adódik, hogy a »pihenés« sokkal nagyobb szerepet játszik ez utóbbi helyen. Itt az összes nők 17 %-a, az asszonyok 21 %-a szabad idejében csak pihenni akar, Szegeden viszont csak 9, illetve 10 %-a. Összevetve a teljesen passzív kikapcsolódás vágya és a családi érdeklődés viszonyában mutatkozó ezt a fordított arányt Pestkörnyék és Szeged között, értelmezésül azt hozhatjuk fel, hogy a pestkörnyéki munkásnőt a munka

nemcsak testileg veszi erősebben igénybe, hanem, úgy látszik, lelkileg is. Ezért hajlamosabb a passzivitásra, ha környezetéből másképpen nem tud szabadulni; ez a helyzet az asszonyoknál. Kikapcsolódás másik, de a megszokott környezetben jobban túlszárnyaló módja, a szórakozás, ezért nyomul előtérbe Pestkörnyéken. Ugyannyi asszony közül (225) Szegeden 3, amott 15 szeret »szórakozni«, 165 leány közül Szegeden 4, Pestkörnyéken 126 közül 9. Feltűnő az is, hogy a nők kívánságai között milyen jelentéktelen szerephez jut a sportolás. Ez is arra vezethető vissza, hogy a munkás szemében a sport csak a futball, illetve hozzájutni legnagyobb része csak ehhez tud.

Mielőtt az ismertetett adatok értelmezésére áttérnénk, világosabb áttekinthetőség kedvéért összefoglaljuk azokat családi állapot szerinti csoportosításban is.

Kívánságok :	Szegeden			Pestkörnyéken		
	43 notlen	83 nos	Összesen 126	35 notlen	59 nos	Összesen 94
	férfi feleletéből az egyes kívánságokra esik %-ban					
Művelődés	35	31	33	60	32	41
Sport.....	53	5	21	43	24	30
Család, otthon	10	38	29	8	18	15
Kikapcsolódás:						
pihenés	10	17	14	11	12	12
szórakozás	5	14	11	14	27	22

Kívánságok :	Szegeden			Pestkörnyéken		
	165 hajadon	225 asszony	Összesen 390	126 hajadon	226 asszony	Összesen 352
	no feleletéből az egyes kívánságokra esik %-ban					
Művelődés :						
olvasás	33	12	21	38	13	22
kézimunka	48	23	34	49	26	34
Család, otthon	3	62	51	19	44	35
Kikapcsolódás:						
pihenés	7	10	9	9	21	17
szórakozás	11	3	6	13	10	11

3. A szegedi és pestkörnyéki szabadidő-kívánságok közötti eltéréseket és azonosásokat a következőképpen foglalhatjuk össze: a férfiaknál előtérben mindkét helyen a művelődés vágya áll. Feltűnő azonban, hogy míg a nős férfiak között a két helyen egyforma az arány, a fiatal notlen munkások mennyivel nagyobb mértékben érdeklődnek Pestkörnyéken az olvasás és önképzés iránt, mint Szegeden. Ennek kiegészítő jelensége fiataloknál az, hogy bár a sportban nagyjában azonos részük keres elfoglaltságot, a szórakozás a szegediekénél elenyésző, a pestkörnyékieknél már számottevő szerepet játszik. Nagyobb mértékben érdekli a férfimunkásokat a sport Pestkörnyéken, de itt feltűnik, hogy a házas embereknek is mily jelentékeny része fordul a sport felé. Még nagyobb érdeklődésük a szórakozás iránt, arányban kétszer akkora, mint Szegeden. Viszont otthonában, családjával a szegedi nős munkások legnagyobb része, a pestkörnyékieknek alig egyötöde kívánja eltölteni szabad idejét. Az utóbbiak között feleakkora csoport, mint Szegeden. Lényegbevágó különbség a kétféle munkástípus között a tradicionális, kötött közösséggel, a családdal szemben elfoglalt attitűdben mutatkozik. Teljesen hasonló képet nyújtanak a női adatok is. A család és az otthon javára szóló szabadidő-kívánságok aránya nemcsak a leányoknál, hanem az asszonyoknál is nagy eltérést tüntet fel, a szegediek nagyobb családi kötöttsége irányában mutatva. A pest-

környéki asszonyok számottevő hányada keres szórakozást a családon kívül, míg Szegeden ezek alig számbavehető töredéket képviselnek.

A szegedi munkás aspirációiban mutatkozó szorosabb kapcsolat a családi együttéléssel a tényleges életfeltételek közötti különbséget is visszatükrözteti. Legtöbb szegedi munkás olyan házban lakik, mely akár az övé, akár nem, egy kis kertet és főleg függetlenséget jelent neki, tehát egyrészt a karbantartás és a gazdálkodás munkatöbbletét, de ennek ellenértékeképpen a magát saját gazdájának tekintő ember függetlenségérzését és a birtoklás örömét is. Bármennyire is primitív ez a »saját« háza, még sem kell onnan menekülnie szabad idejében, mint annak a pestkörnyéki munkásnak, aki egyrészt bércaszárnyákban, másrészt munkástelepeken lakik. Ez a tényleges különbség az élet egyik legfontosabb materiális feltételében okozza a mélyreható különbséget életérzésben és a proletársorsból való szabadulás egyéni útjának megválasztásában is.

Ez a különbség magyarázza meg, miért szerepel oly feltűnően nagyobb mértékben a szórakozás a pestkörnyéki válaszokban. A szórakozási alkalmak se nem számosabbak, se nem olcsóbbak, mint Szegeden, egyetlen előnynek az mutatkozik, hogy részben könnyebben megközelíthetők, ez is azonban csak magasabb szórakozások (színház, mozi) alkalmaira vonatkozik. A nagy különbség magyarázata tehát magában az életformában és azonkívül az élet külső feltételeiben, főleg a lakásviszonyokban mutatkozó különbségben keresendő. Az életformában annyiban, hogy a paraszti világban még féllábbal és legtöbbször még teljes vágyakkal benneálló vidéki munkás érdeklődése sem felkeltve nincs efajta szórakozások iránt, sem a kielégítés megfelelő eszközei nem állnak rendelkezésre (kulturpropaganda, közlekedési eszközök stb.). A lakásviszonyokban keresendő a magyarázat annyiban, hogy a szegedi munkás igényeinek megfelelőbb, vagy illúziót keltőbb lakásviszonyai kevésbé éreztetik ezt a hiányt vele, ennél fogva a társas-szórakozásokat is otthonában bonyolítja le.

A szabadidő politikájára nézve ebből több fontos következtetés fakad. A feleletekből alapvető lélektani adottságként az állapítható meg, hogy munkásaink legnagyobb része szabad idejében a *munkafolyamat kényszerkollektivismusa alól akar szabadulni*. Ellenkeznek tehát e lélektani alapadottságokkal minden olyan szabadidőpolitika, mely a munkával kényszerűen együtt járó kötöttséget a szabadidő kényszerkollektivismusával akarná felváltani. A szabadidő emberi, egyéni és szociális értelme az egyéni aspirációk érvényesülése, a választás szabadsága tehát minden értelmes szabadidőpolitika alfája és ómegája.

Minthogy azonban a munkást a polgártól többek között az is megkülönbözteti, hogy a rendelkezésre álló jövedelem eszközei relatíve szűkösek, a szabadidő-igények kielégítésében kollektív, közösségi akcióra is van szükség, abban a tekintetben, hogy a modern szervezés technikájával kell csökkenteni az egyéni igényeknek megfelelő különböző kielégítési módok megszerzésének költségtényezőit. Azonban a kollektív eszközöket arra kell felhasználni, hogy a munkás számára a méltóbb egyéni élet feltételei biztosíthatóak legyenek.

Már rámutattunk, hogy a szabadidő politikájának sikeréhez mindenképp bizonyos előfeltételeket kell biztosítani. A napi és a heti hosszabb szabadidő eltöltésének nélkülözhetetlen előfeltétele mindenképp a munkásság lakásviszonyainak gyökeres megjavítása. Nélkülözhetetlen egyrészt a szabadidő színvonalas eltöltésének lelki diszpozíciója szempontjából, mert munkáskultúra nem virágozhatik túlszűfolt és civilizálatlan, minden örömet csírájában elfojtó környezetben. Másrészt technikai szempontból azért, mert a munkahelytől, illetve a szabadidő színvonalas felhasználásának helyétől távol nem lehet a munkás igényeit kielégítenem. E vonatkozásban a szervezésnek kell áthidalnia a jelenlegi hiányokat és eljuttatni a munkáshoz az egyéni választásának megfelelő alkalmakat, amíg a fent érintett előfeltételek sürgős, de természetüknél fogva lassúbb lejáratú megoldáshoz jutnak.

A szervezés alapelveinek a *szervezett decentralizációnak* kell lenni, vagyis teljesen érvényesülni kell a helyi (üzemi, közületi stb.) kezdeményezéseknek. Ez autonóm

decentralizációnak »szervezettsége« abban áll, hogy az egyes szervezetek működésükben egy koordináló központi szerv támogatja, olyan anyag (könyvek, kiállítási anyag stb.) és személyzet rendelkezésre bocsátásával, melyet egy helyi intézmény a maga erejéből nem tudna előteremteni. E központi szervnek másik feladata pedig a helyi szervek finanszírozása a szükséghez mérten.

Így merül fel a *finanszírozás* kérdése is. A közületek már azért sem térhetnek ki a költségek egy jelentős részének viselése alól, mert a közületi kultúrpolitika egyik új és kikerülhetetlen feladatának megvalósításáról van szó. Nem térhetünk ki az elől sem, hogy a munkásság maga is, egészen enyhe mértékben bár, de mégis részt vegyen a költségek viselésében. Ez már azért is szükséges, mórt tapasztalat, hogy a munkás általában nem becsüli, sőt sokszor igénybe sem veszi az ingyenes juttatásokat. A munkaadók bevonását a költségek viselésében indokolja az, hogy bizonyos mértékben feltétlenül érdekük fűződik munkásaik testi, lelki és szellemi kondíciójához és ez az érdek a termelési folyamatok fokozatos racionalizálásával együtt nő.

Ami a szabadidőpolitika tartalmát illeti, természetesen sok függ attól, mennyire törekszik csupán arra, hogy a munkáskívánságokat kielégítse, vagy pedig arra, hogy bizonyos mértékben azokat irányítsa is. Bár magunk részéről nem hangsúlyozhatjuk eléggé a választás szabadságának fontosságát, mert igazán átélt kultúrát és érdeklődést csak ez biztosíthat, célszerűnek és kívánatosnak mutatkozhatik, hogy a szükséglet felkeltését megfelelő propagandával elősegítsük olyan irányokban is, melyek objektíve alkalmasak arra, hogy a munkásság testi-lelki kultúráját emeljék. Ilyenként pl. megemlítjük a sportot, különösen a nőknél, kiknél, mint láttuk, alig találkozunk valamelyes érdeklődéssel ezirányban, holott csupán egészségügyi szempontból is (kiegyenlítő torna!) óriási jelentősége volna.

A követendő politika egy másik fontos követelménye a társadalmi adottságok alapján az, hogy formáiban nem szabad megbontani a családi közösséget. Olyan alkalmakat nyújtson a szabadidő felhasználására (itt különösen a hétfégi szabadidőre gondolunk), melyekben a munkás egész családjával együtt vehet részt. Nem felesleges ezt hangsúlyozni, hiszen látunk szabadidő-szervezeteket és mozgalmakat, melyek legtöbbször nem is titkolt céljuk, de legalább valóságos hatásuk miatt kifogásolhatók e szempontból.

II.

A közel múltban életbe lépett jogszabályok következtében a munkádangü«ik évente kötelezően nyújtott fizetéses szabadság (szociálpolitikai) 'cat új problémákkal gazdagította. Senki senki vitatja ma már, hogy a korszerű szociálpolitika nein állhat meg annál a lépésnél, hogy a munkásságnak ilyen szabadságjogát biztosítja, hanem ezenfelül segíteni igyekszik őt abban is, hogy azt szerény anyagi eszközeihez képest hasznosan, testét-lelkét felfrissítő és emberi igényeihez méltó módon tölthesse el. A szociálpolitika ezirányban való kiépítése megkívánja azonban azt, hogy előbb tájékozva legyen arról, hogyan szemléli maga a munkás ezt a kérdést?

Ezertizenkét munkástól két kérdésre kértünk feleletet: 1. mivel töltötte fizetéses szabadságát, mely adatfelvételünk évében állott rendelkezésre első ízben, 2. mivel szerette volna tölteni fizetéses szabadságát?

Az első kérdésre adott feleletek fényt vetnek arra, hogy mivel *l ad jak* a munkások eltölteni fizetéses szabadságuk idejét, jelenlegi viszonyaik között és tisztán a maguk egyéni erejére utalva.

Szegeden erre a kérdésre 446 feleletet kaptunk 97 férfítól, 349 nőtől. Pest-környéken 412 feleletet 82 férfítól és 330 nőtől. (Lásd a 2. táblázatot.)

A válaszokat a következő kimutatásban foglalhatjuk össze.

	S z e g e d e n			P e s t k ö r n y é k e n		
	34 notlen	63 nos	ossz. 97	25 notlen	58 nos	ossz. 82
	ferfi kozul hany % toltotte fizeteses szabadsagát					
Ház munkával	18	25	22	12	2	5
Pihenéssel	24	36	31	36	45	42
Nyaralással	12	10	10	24	16	18
Strandolással	30	6	14	4	5	5
Sporttal olvasással, szórakozással	21	6	11	16	11	13
Beteg volt stb.....	9	17	14	7	10	11

	S z e g e d e n			P e s t k ö r n y é k e n		
	141 leány	208 asszony	összesen 349	115 leány	215 asszony	összesen 330
	no kozul hany % toltotte fizeteses szabadsagát					
Háztartással	60	82	76	43	61	55
Pihenéssel	17	12	33	29	33	30
Nyaralással	5	4	4	9	7	8
Strandolással	8	2	4	5	1	3
Kézmunkával	9	1	5	10	1	4
Sporttal, olvasással, szórakozással	9	6	7	13	2	6
Beteg volt stb.....	5	6	6	2	2	2

Amint az arányszámokból kitűnik az összes férfiak több, mint fele *otthon, töltötte* el a fizetéses szabadságot. A szegedi munkásférfiak ezt az időt nagy számban arra használták fel, hogy a házuk táján aktív, de kedvüknek megfelelő munkát végezzenek. Különösen a házas és családos férfiaknál figyelhető ez meg, Szegeden 25%, Pestkörnyéken 2% végzett házakörüli munkát ez idő alatt. A passzív pihenésre ugyan Szegeden is nagy részük fordította fizetéses szabadságát, de még nagyobb mértékben mutatkozik ez Pestkörnyéken. A fent mondottakkal párhuzamos jelenségeként figyelhető meg az is, hogy a pestkörnyéki munkások nagyobb része igyekezett a lehetőséghez képest megragadni az alkalmat arra, hogy megszokott környezetéből kiszakadjon. A »nyaralás« magasabb aránya tanúskodik erről. Szegeden a munkás mozgékonyága kisebb, amiben valamelyes szerepe játszik a tiszai strandélet közelsége és könnyen hozzáférhető volta is. De e tényező nem döntő szerepére utal az is, hogy a strandolás Szegeden is csak a sportolás iránt nagyobb érdeklődést tanúsító fiatal munkáságnak jelent csábítást. A házas munkások nagyrésze e helyett szívesen ragadja meg az alkalmat, hogy gazdálkodó hajlamait kielégítse.

Nagyjából azonos képet nyújtanak a női válaszok is. A nőknél természetesen adódik a háztartási munka nagy szerepe. De mégis erős a különbség a szegedi eb pestkörnyéki válaszok között. Mintha a pestkörnyéki munkásasszony igyekezne elvonni magát e teendők alól eb sokkal nagyobb mértékben érezné a pihenés szükségét. Szegeden az összes nők 33% a, Pestkörnyéken 30%-a, amott az asszonyok 12%-a, emitt 33% a pihenéssel töltötte szabadságát. A környezetváltozás iránti nagyobb szükséglet itt is megmutatkozik, de nem éles formában. Nők, főleg az asszonyok, kevésbé mozgékonyak, főleg ha gyermekük is van. A fizetéses szabadság idejének fő jelentősége számukra tehát abban áll, hogy a háztartásukkal járó munkát kényelmesebben láthatják el és többet pihenhetnek. Ez a két domináló időtöltés, melyről számot adnak. A többi, a munkanapok közti szabad időben ked-

velt elfoglaltság közül csak a kézimunkázás játszik valamelyes, de nem lényeges szerepet. Leányoknál még valamennyire az olvasás is.

Feltűnő, egyetlen válaszból sem tűnik ki az, hogy a munkás szabadsága alatt dolgozott volna. Ez mutatja mennyire alaptalanok voltak azok az aggodalmak, melyek ettől tartottak. Adatainkból kiderül, hogy akinek kijutott ebből a nagy szociális vívmányból, az igyekezett azt kikapcsolódásra felhasználni, legtöbb esetben a teljesen passzív kikapcsolódásra; és miután csak egy kis részük tudott teljes környezetváltozást biztosítani magának, aránylag a legnagyobb részük, főleg vidéken, otthonában töltötte el ezt a szabad időt.

E feleletek, mint hangsúlyoztuk egy tényleges helyzetre vonatkoztak és a tények mögül csak közvetve nyilatkoznak meg aspirációk. Ezért végül vizsgálnunk kell a harmadik kérdésünkre kapott feleleteket. (L. 3. táblázat.)

Kívánságok :	S z e g e d e n			P e s t k ö r n y é k e n		
	51 notlen	86 nos	összesen 137	35 nőtlen	64 nos	összesen 99
	ferfi feleletéből a különböző kívánságokra esik %-ában					
Nyaralás	37	25	29	50	28	38
Utazás	37	25	29	14	20	20
Kirándulás.....	—	—	—	8	10	11
Pihenés	6	16	13	11	11	11
Otthon	—	3	2	—	—	—
Strandolni	4	1	2	3	—	1
Szórakozás	2	5	4	3	5	4
Olvasás, dolgozás	—	—	—	—	—	—
Sport	—	—	—	—	6	4
Rossz válasz	16	8	11	3	10	9
Nem felelt	—	16	10	8	10	11

Kívánságok :	S z e g e d e n			P e s t k ö r n y é k e n		
	172 hajadon	231 asszony	összesen 403	131 hajadon	242 asszony	összesen 373
	nő feleletéből a különböző kívánságokra esik %-ban					
Nyaralás, üdülés	28	28	28	50	44	46
Utazás	33	17	24	6	6	6
Kirándulás.....	0 5	1	1	14	2	6
Pihenés	16	34	26	8	28	21
Család, otthon	2	6	4	—	—	—
Strandolás	2	2	2	2	0 5	1
Kézimunka, olvasás, sport, dolgozni	3	1	2	7	2	4
Szórakozás	5	6	5	6	4	4
Rossz válasz	3	3	3	—	3	2
Nem felelt	6	3	4	12	12	10

1012 megkérdezett személy közül választ 932 adott. E 932 válasz közül 360 »nyaralás« mellett, további 173 pedig »utazás« mellett foglalt állást. A választ adók több mint fele, 533 személy szabadsága idején tehát szeretett volna *teljesen kiszakadni környezetéből*. Érdekes azonban megfigyelni, hogy az arányok Pestkörnyéken e tekintetben is magasabbak, mint Szegeden, különösen a nőknél. »Utazás«, »nyaralás« kívánságok« között lényeges különbség legtöbb esetben nincs. A pestkörnyékiek igen sok esetben megemlítik a Balatont, vagy néha más vidéket, vagyis a helyet, ahol nyaralni szeretnének. A szegedi kívánságoknál az utazni kívánók legnagyobb része, különösen a férfiak, Pestet szeretnék látni (»Szt. Istvánkor«, mint többen

mondják), körutazást vagy társasutazást tenni. Az utazás, mint ismeretszerzés, világlátás eszköze csak Szegeden jelentkezik azokban a válaszokban, melyek »Magyarország nevezetességeit«, »visszacsatolt területeket«, »Olaszországot« stb. szeretnék megismerni. Pestkörnyéken pedig szinte kizárólag az a helyzet, hogy az utazás, nyaralás értelmét a teljes környezetváltoztatással egybekötött gondtalan pihenésben, üdülésben keresik. Érdekesen kidomborodik a válaszokban a pénzkérdés szerepe is. Igen sokan említik meg, hogy nyaralni, üdülni szeretnének, »ha volna pénzükhöz«.

Nagy szerepet játszik az otthon való pihenés kívánsága is, főleg asszonyoknál. Ezek nagyobb részben többgyermekes anyák, akiket — mint láttuk — szabadságuk idejében is háztartásuk szinte teljesen leköt. Nagymértékben összefügg a pihenés vágyának erőssége a végzett munkával is. Szegeden a kenderkikészítő üzemben dolgozó leányok erősebb pihenő vágya ezzel magyarázható.

Az egyéb kívánságok lényegtelen szerepet játszanak. »Rossz« válasz elnevezéssel azokat a feleleteket foglaltuk össze, mint pl. »gond nélkül«, »pénzolvassal«, »magánügy«, stb. Ezek a szkeptikusok, akik nem hiszik, hogy valaki is akar rajtuk valóban segíteni.

A három domináló, lényegében azonban rokon kívánság megerősíti azt a megállapításunkat, melyet fent tettünk a munkás beállítottságára nézve szabad idejével kapcsolatban. A minden-napi munka kényszerkollektívizmusa, az egyéni fejlődést kizáró szűrkesége után testi-lelki felüdülésre vágnak, és arra, hogy magasabb színvonalú feltételek között emberibb és szabadabb személyeknek érezhessék magukat. Ha megfigyeljük, hogy milyen nagy szerepet töltött be az otthoni munka a fizetési szabadság valóságos eltöltésének módjai között, viszont alig szerepel a kívánságok között, láthatjuk, hogy mit jelent a munkás számára a fizetési szabadság, ha csak a maga erejére utaltán kell azt felhasználnia. Feszültség a vágyak és lehetőségek között elsősorban pestkörnyéki munkásainál jelentkezik. Feleleteikből láttuk, hogy életük adott feltételeivel kevésbé vannak harmóniában, mint szegedi társaik, ezért igyekeznek felhasználni a fizetési szabadság egyedül rendelkezésre álló alkalmát arra, hogy kitörjenek környezetükből. A szabadidő politikának itt mutatkozik az igazi feladata: az új szükségletek kielégítési eszközeit olcsóbbá tenni és ezzel hozzáférhetővé tenni.

Kibontakozóban levő szabadidő-politikánk ez irányban tett is egy igen fontos kezdeményező lépést. 1939 nyarán a kormány rendeletére a MÁV 50%-os menetdíj-kedvezményt nyújtott családtagjaikkal együtt azoknak a munkásoknak, akik fizetési szabadságukat utazással akarták eltölteni. Az akció kissé elkészt, azonkívül hatását a szeptember elején bekövetkezett nemzetközi események miatt sem tudta kifejteni teljes mértékben, de nem volt mentes bürokratikus merevségektől sem. Formalizusból és túlzott óvatosságból csak azok a munkavállalók jutottak ehhez a kedvezményhez, akiknek a szabadsághoz való joga a 3000/1938. Ip. M. rendeleten alapult. Ebből méltánytalanságok származtak, mert pl. egy 5000 pengő évi javadalmazású tisztviselő megkapta a kedvezményt, viszont pl. Budapest Székesfőváros alkalmazásában levő órabéres munkás nem. Ezen azonban könnyen lehet segíteni azzal, hogy mindenki, aki munkaadójától valamilyen címen szabadságot élvez, erre az időre évenként egyszer megkapja családtagjaival együtt a kedvezményt. A MÁV. részéről mutatkozó óvatosság indokolatlan, még bevételi politikája helyesen felfogott érdekét tekintve is, mert a kedvezmény révén a MÁV. csak addicionál-bevételekhez juthat, különösen az alacsony jövedelmű kategóriák részéről. Nehéz volna egy kedvezménytől elesett munkásnak megmagyarázni, miért nem jár neki ugyanaz a kedvezmény, amely kijár a hozzá hasonló viszonyok között élő munkástársainak. Ez a kérdés azonban a feladatnak csak egyik része, melynek megoldására az utazási kedvezmény ismételt léptetése alkalmával mód nyílik.*

* 1940. május 1-én ismét életbelépett a kedvezmény; javulást jelent az állami üzemek munkásainak bevonása, de a tavalyi rendszer hibái idén sem szűntek meg teljesen. Az igényjogosultság határát pedig 3000 P jövedelemre szállították le a tavalyi 5000 P helyett.

Bár az utazási kedvezmények igénybevételének eredményeiről részletes statisztika nem jelent meg,* a tapasztalat szerint az volt a helyzet, hogy a munkások vidéki utazása kizárólag ottlakó rokonok és ismerősök meglátogatására szorított. Bár ez is sokat jelent számukra, mint környezetváltozással járó kikapcsolódás, legtöbb esetben nem viszi őket közel ahhoz, hogy szabad idejüket egyrészt egészségesebb, kényelmesebb környezetben, valódi felüdüléssel töltsék el, másrészt érdeklődésüket idegen tájak, történelmi és földrajzi nevezetességek iránt kielégítsék. A munkások fizetési szabadsága akkor tölti be hallatlanul jelentős társadalmi funkcióját, ha a nyaralás és turisztika lehetőségét intézményesen bocsátja a munkás rendelkezésére és elérhetővé teszi számára azokat a nyaraló, üdülő és idegenforgalmi alkalmakat, melyeket a polgárság szabad idejének kitöltésére már használ.

Ehelyütt nem feladatunk, hogy az egész kérdéskomplexumot részletesen ismertessük, jelentősebb pontjaira azonban rá kell mutatni. Ilyen tehát elsősorban a munkások nyaralásának, üdülésének feltételeit (utazás, elhelyezés, ellátás, stb.) intézményesen biztosítani, olyan számban és azokon a helyeken, ahol az egészségügyi és idegenforgalmi szempontból indokolt és lehetséges, oly módon, hogy a munkásnak előbb-utóbb a választás is minél nagyobb keretben biztosításuk. Nem kell feltétlenül külföldi példákra hivatkoznunk az olasz, német, belga nyaraló telepekre, az angol holiday-camp-ekre. Szűkebb körben hazai biztosító intézeteink, az OTI és MABI, kezdeményezései a tanoncüdültetés megoldása terén éppen elég biztatóak és útbaigazítóak. E vonatkozásban tehát beruházásokra és a meglévő keretek megszervezésére lesz szükség. E beruházások rentábilissá tótele, legalább is olyan mértékben, hogy az önfinanszírozást megközelítse, kalkulációs és szervezési feladat és a modern tömegszervezési technikának éppen ilyen vonatkozásokban van kultúrateremtő funkciója.

A másik nagy feladat az, hogy a munkásnak rendelkezésre álljanak azok az anyagi eszközök, melyek segítségével fizetési szabadságát gondoktól mentesen és mindennapi életénél lehetőleg magasabb színvonalon tölthesse el. A munkaadó e feladat teljesítésének már eddig is részese, mikor a munkásnak rendes keresetének megfelelő fizetést ad a szabadság időtartamára. Nagyobb megterhelés vállalását a munkaadótól, egyénenként legalább is, még a méltányosság nevében is nehéz elvárni. A többlet előteremtésében a szociális tőkegyűjtés módszerét kell alkalmazni és ismét a munkás bevonásával. A hivatkozott belga példa, továbbá az angol üzemekben elterjedt holiday scheme-ek tanulságai csak megerősíthetnek felfogásunkban. Ha a munkás az év 51 hetében bizonyos összeget félretesz keresetéből arra a meghatározott célra, hogy egy-két hetes szabadságát családjával együtt kényelmesebben tölthesse el, akármilyen kis megtakarítás mellett is számottevő összeg állhat rendelkezésére szabadsága megkezdésekor. Ha eközben kellő biztosítéka van arra is, hogy pénzéhez minden körülmények között hozzájuttat, a takarékoság esetleges kényszer jellege is veszít küllemetlen mellékizéből, tehát a szokásos pszichológiai akadályokkal is kisebb mértékben kell számolnunk. Még inkább el lehetne érni a célt, ha megfelelő technikai megoldással, mint pl. a »szabadság-bélyegek« felragasztása, a munkaadó teljesen kikapcsolódnék ebből a takarékoságból és ezzel a munkásnak munkaadójával szemben érzett esetleges bizalmatlansága is kiküszöbölődik.

Számos egyéb kérdés között ismételten ki kell emelnünk annak a szempontnak jelentőségét, hogy minden módot fel kell használni a családi keretek érvényre juttatására. A közületi családvédelmi törekvéseknek e téren is érvényesülniök kell, mert nincs jobb alkalom a dolgozókból álló munkáscsalád kohéziójának védelmére, mint éppen a szabadság néhány szabadon, munkán kívül eltöltött napja. E tekintetben fontos technikai jellegű kérdés, mely ma még megoldásra vár, a szabadság időpontjára vonatkozó jogszabályoknak az iskolai szünetekkel, másrészt az utazási eszközök technikai érdekeivel való egybehangolása.

* *Magasházy* Béla 1939 nov. 16-én tartott rádióelőadásában közölte, hogy kb. 75.000 munkás, családtagokkal együtt 200.000 személy vette igénybe az utazási kedvezményt!

A technikai jellegű kérdések feszegeteké ehelyütt túl metszire vezetne bennünket. Egy kérdést azonban, úgy hisszük, érintenünk kell. Ez az ú. n. »szabadidő-szervezet« kérdése.

Az eddigi fejtegetésekből két megfontolást szűrhetünk le. Mindkettő érinti a szabadidő politikájának elvi részét. Az egyik az, hogy a munkásság szabad idejében az *egyéni* élet nagyobb teljességére, magasabb színvonalú formáira törekszik, a munkahelyen eltöltött és megkötött helyzete után, melyet kényszerkollektívizmusnak nevezünk. A szabadidő politikáját hordozó szervezetre ebből a társadalomlélektani helyzetből az a követelmény fakad, hogy politikájában érvényesülnie kell a különböző igények választási szabadságának. Érvényesülniök kell tehát a munkásság különböző műveltségi és társadalmi színvonalon álló rétegeiből kiinduló kezdeményezéseknek. Ez szervezet szempontjából azt jelenti, hogy a szervezet politikájában a lehető legnagyobb mértékben teret kell biztosítani magának a munkásságnak, a munkásságnak természetesen kialakult elitjének is. A szabad idő szerepét a modern társadalomban az különbözteti meg a panem et circenses gyakorlatától, hogy az egyéni felemelkedés elvileg korlátlan lehetőségét igyekszik nyújtani a művelődés terén azok számára, akiknek gazdasági felemelkedésére oly korlátozott lehetőségek állanak rendelkezésre.

A szabadidő »szervezésének« létjogosultságot azonban nem csak ez a cél ad, hanem az a másik körülmény is, melyet fent láttunk, t. i. hogy a társadalmilag elismert igények kielégítésének egyéni eszközeiben mutatkozó fogyatékoságot társadalmi úton kell pótolni. Ha a modern társadalomszervezés diabolikus technikájának van valami értelme a társadalmi fejlődés szempontjából, akkor éppen ez az. Az egyéni igények választási szabadsága és kielégítési eszközök kollektív volta között mutatkozó ezt a feszültséget enyhíteni és minél nagyobb mértékben fokozatosan feloldani: ez a szabadidő szervezet — *lucus a non lucendo* — feladata. Az eszközök megteremtése részben egyszerű jól átgondolt kormányzati intézkedéseket igényel (közlekedési kérdések). Más eszközök megteremtése (nyaralási lehetőségek, stb.) viszont természetüknél fogva az érdekeltek kooperációjára tartozó feladat.

A fizetések szabadság gyakorlati kivitelének biztosítására jól megfelelő szervezetet és pedig *szövetkezetet* kellene alakítani, melyben az eszközök előteremtésére a közös célban érdekeltek összefognának közös erőfeszítéssel.* E szövetkezet tagjai volnának mindazon szervezetek (munkaadóké és munkásoké), intézmények (társadalombiztosítók, népművelési bizottságok, stb.) és nagy vállalatok, melyek szabadidőre vonatkozó igényeket kialakítanak és képviselnek. Az üzletrésztőke szolgálhatna az említett befektetések alapjául, a közületi hozzájárulások és a munkások megtakarításai pedig a forgó tőkét szolgáltatnák. Ez utóbbiak mintegy betétül szolgálnának a munkások, mint betevők javára. Ily „vállalkozásjellegű” intézmény ügyvezetésére várna a közös érdekvédelmi technikai kérdések megoldása is. Az üzletrész jegyzésben megnyilvánuló áldozat tudata legjobban biztosíthatja azt is, hogy a közös eszközök felhasználásában valóban meglévő szükségletek és a gazdaságosság szempontja érvényesül. Ez teszi lehetővé, hogy a szabadidő felhasználásának társadalmi megoldásában érdekeltek valóban magukénak érezhessék- ezt a kérdést, hogy a magyar dolgozók nagy rétegeiben valóban energiák szabaduljanak fel a társadalmi felemelkedésre, és hogy a munkásság a munkahely kényszerkollektívításának kemény törvénye után ne kerüljön a szabad idő kényszerkollektivitása alá.

* Hasonló törekvések mutatkoznak a skandináv államokban is, tehát azokban az államokban, hol a munkás társadalmi felemelkedése valóban reális és dinamikus folyamat. L.: *Int. Bundschau der Arbeit* 1939. 555. old., u. o. 858. o. és u. o. 455. o.

1. TÁB-

Mivel tölti legszívesebben szabad idejét?	S Z E -		
	f é r f i a k		
	nőtlen	nős	összes
1. Olvasással	4	16	20
2. Olvasás és kézimunka	—	—	—
3. Olvasás, kézimunka, kerékpározás	—	—	—
4. Olvasás, kézimunka, szórakozás	—	—	—
5. Olvasás, otthoni munka, pihenés	—	—	—
6. Olvasás, kézimunka, család	—	—	—
7. Olvasás, kézimunka, nyelvtanulás	—	—	—
8. Olvasás, házimunka	1	2	3
9. Olvasás, házimunka, kézimunka	—	—	—
10. Olvasás, szórakozás	1	2	3
11. Olvasás, pihenés	—	2	2
12. Olvasás, kirándulás	—	—	—
13. Olvasás, sport	4	—	4
14. Olvasás, sport, otthoni munka	—	—	—
15. Olvasás, család	—	1	1
16. Önképzés	5	4	9
17. Rádióamatőr	—	—	—
18. Házimunka	1	7	8
19. Házimunka, kézimunka	—	—	—
20. Házimunka, kézimunka, szórakozás	—	—	—
21. Házimunka, kézimunka, pihenés	—	—	—
22. Házimunka, szórakozás	—	—	—
23. Házimunka, pihenés	—	—	—
24. Házimunka, család	—	1	1
25. Kertészkedés	2	10	12
26. Családjával	—	7	7
27. Család, kézimunka	—	—	—
28. Család, sport	—	3	3
29. Család, szórakozás	—	1	1
30. Kézimunka	—	—	—
31. Kézimunka, pihenés	—	—	—
32. Kézimunka, sport, kerékpározás	—	—	—
33. Kézimunka, szórakozás	—	—	—
34. Sportolás	17	1	18
35. Sport és pihenés	2	—	2
36. Sport és szórakozás	—	—	—
37. Pihenés	4	10	14
38. Pihenés, szórakozás	—	1	1
39. Szórakozás	—	4	4
40. Horgászás	1	4	5
41. Dolgozni	1	4	5
42. Templomba, temetőbe jár	—	—	—
43. Nincs szabad ideje	—	3	3
44. Nem válaszol a kérdésre	8	3	11
Választ adott összesen	43	83	126
Megkérdezett összesen	51	86	137

LÁZAT,

G E D E N				P E S T K Ö R N Y É K E N							Mind- össze
n ó k		együtt	f é r f i a k			n o k		együtt			
hajadon asszony	összes		nőtlen	nős	összes	hajadon asszony	összes				
14	13	27	47	5	6	11	18	11	29	40	87
17	6	23	23	—	—	—	15	9	24	24	47
6	1	7	7	—	1	1	—	—	—	1	8
2	1	3	3	—	—	—	4	—	4	4	7
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	1
4	3	7	10	1	—	1	—	2	2	3	13
5	1	6	6	—	—	—	5	2	7	7	13
3	—	3	6	—	1	1	1	—	1	2	8
1	1	2	4	2	—	2	—	—	—	2	6
—	—	—	—	1	2	3	2	2	4	7	7
2	—	2	6	7	1	8	1	—	1	9	15
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	1
1	—	1	2	—	1	1	—	2	2	3	5
1	—	1	10	2	5	7	2	—	2	9	19
—	—	—	—	1	2	3	—	—	—	3	3
28	54	82	90	—	—	—	15	47	62	62	152
9	6	15	15	—	—	—	1	5	6	6	21
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1
6	6	6	6	—	—	—	—	1	1	1	7
1	2	3	3	—	—	—	1	2	3	3	6
—	12	12	13	—	—	—	—	14	14	14	27
—	1	1	13	—	3	3	—	—	—	3	16
1	58	59	66	—	7	7	—	23	23	30	96
—	7	7	7	—	—	—	—	1	1	1	8
—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	2
35	25	60	60	—	—	—	34	36	70	70	130
1	2	3	3	—	—	—	2	—	2	2	5
3	1	4	4	—	—	—	—	1	1	1	5
2	2	4	4	—	—	—	—	2	2	2	6
5	—	5	23	8	10	18	—	2	2	20	43
—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2
8	18	26	40	1	5	6	10	45	55	61	101
1	—	1	2	—	2	2	1	—	1	3	5
4	3	7	11	5	8	13	9	15	24	37	48
—	—	—	5	—	3	3	1	—	1	4	9
2	1	3	8	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2
3	6	9	12	—	—	—	1	1	2	2	14
7	6	13	24	—	5	5	5	16	21	26	50
165	225	390	516	35	59	94	126	226	352	446	962
172	231	403	540	35	64	99	131	242	373	472	1012

2. TÁB-

Mivel töltötte el fizetése szabadságát?	S Z E -		
	f é r f i a k		
	nőien	nős	össz.
1. Pihenés	7	22	29
2. Pihenés, olvasás	—	1	1
3. Pihenés, sport	1	—	1
4. Pihenés, háztartás	—	—	—
5. Házimunka	4	9	13
6. Kertmunka	1	4	5
7. Házimunka, kézimunka	—	—	—
8. Házimunka, család	—	—	—
9. Házimunka, sport	—	—	—
10. Család	—	2	2
11. Nyaralás	4	6	10
12. Strandolás	9	2	11
13. Strandolás, házimunka	1	1	2
14. Strandolás, olvasás	—	1	1
15. Olvasás, kézimunka	—	—	—
16. Olvasás	—	1	1
17. Olvasás, kézimunka, néma	—	—	—
18. Olvasás, sport	1	—	1
19. Tanulás	—	—	—
20. Kirándulás	—	1	1
21. Kirándulás, kerékpározás	1	—	1
22. Szórakozással	—	1	1
23. Horgászott	2	2	4
24. Beteg volt	3	1	4
25. Szomorúsággal	—	5	5
26. Nem volt szabadságon	11	23	34
27. Be nem sorozható válasz	—	4	4
Szabadsága volt	31	63	94

3. TÁB-

Mivel szeretne volna tölteni fizetése szabadságát?			
1. Nyaralás, idelérés	19	22	41
2. Utazás	18	21	39
3. Kirándulás	—	—	—
4. Pihenés	3	14	17
5. Szórakozás	1	4	5
6. Szórakozás, pihenés	—	—	—
7. Otthon	—	3	3
8. Sport	—	—	—
9. Strandolás	2	1	3
10. Kézimunka, olvasás, munka	—	—	—
12. Rossz válasz	8	7	15
13. Nem válaszol a kérdésre	—	14	14
Összes kérdezett	51	86	137

LÁZAT.

G E D E N				P E S T K Ö R N Y É K E N						Mind- össze	
n o k			együtt	f e r f i a k			n o k				együtt
hajdon	asszony	összes		notlen	nos	összes	hajdon	asszony	összes		
13	12	25	54	9	25	24	33	69	96	170	184
—	1	1	2	—	1	1	1	—	1	2	4
—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	2
11	11	22	22	—	—	—	1	3	4	4	26
71	140	211	224	3	—	3	42	123	165	168	392
6	1	7	12	—	—	—	—	—	—	—	12
6	3	9	9	—	—	—	4	2	6	6	15
—	1	1	1	—	—	—	1	1	2	2	3
—	1	1	1	—	—	—	2	—	2	2	3
—	12	12	14	—	1	1	—	2	2	3	17
7	8	15	25	6	9	15	10	14	24	39	64
8	1	9	20	1	3	4	6	2	8	12	32
1	3	4	6	—	—	—	—	1	1	1	7
2	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	3
3	—	3	3	—	—	—	4	—	4	4	7
—	—	—	1	—	—	—	1	1	2	2	3
4	—	4	4	—	—	—	4	—	4	4	8
—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	1	2
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	1
1	—	1	2	3	2	5	—	—	—	5	7
1	1	2	3	1	2	3	—	1	1	4	7
—	1	1	2	—	1	1	—	—	—	1	3
—	—	—	4	1	7	8	—	—	—	8	12
3	9	12	16	—	—	—	2	2	4	4	20
1	1	2	7	—	—	—	1	1	2	2	9
21	23	44	81	10	2	13	23	25	48	61	142
3	1	4	8	—	6	6	—	2	—	8	14
141	208	349	446	25	58	82	115	215	330	412	858

LÁZAT.

43	64	112	153	17	18	35	66	106	172	207	360
56	39	95	134	5	13	18	8	14	22	40	174
4	1	5	5	3	7	10	18	4	22	32	37
27	79	106	123	4	7	11	11	67	78	89	212
8	13	21	26	1	3	4	4	7	11	15	41
—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	4	4
4	1	17	20	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	1	—	4	4	—	3	3	7	8
4	4	8	11	1	—	1	2	1	3	4	15
1	3	7	7	—	—	—	6	5	11	11	18
5	8	13	28	1	7	8	—	8	8	16	44
11	7	18	32	3	6	9	11	28	37	47	79
172	231	403	540	35	64	99	131	242	373	472	1012